

The impact of the COVID 19 Pandemic on the institutional order and Parameters of International Political Economy

10.30495/PIR.2022.1942293.3371

Mirtorabi Seyed Saeed¹, Vakili Behnam^{2*}

Received:2022/08/31
Accepted:2022/10/23

Research Article

Abstract

Covid 19 threatens all aspects of the world community. Depending on the duration, scale, and area of the disease, it is not yet clear to what extent it can affect the international system; But it is clear that the world after the epidemic will not be the same as in the past. While managing the crisis, it is essential to focus on its consequences internationally. Therefore, the present article, in order to understand the consequences of this epidemic on international political economy, intends to answer the question of how the Covid 19 pandemic has affected the pillars of institutional order in the field of international political economy? In order to answer this question, the hypothesis has been tested is that the Covid 19 pandemic, by disrupting the flows of production, trade and international capital, has the prospect of shifting the position of the great economic powers in these areas and widening the North-South divide. The findings of the article show that the position of the great powers in the post-corona world economic order depends on their ability to effectively deal with these disorders and take advantage of new opportunities resulting from the disruption of the current order. East Asian economies, especially China, are moving in this direction. Hence, the post-Corona world can be considered a step forward for the global economic order to become more Asian and Chinese.

Keywords: Pandemic; Covid 19; Institutional Order; International Political Economy; Economic Powers

Mirtorabi, S. S., & Vakili, B. (2022). The impact of the COVID 19 Pandemic on the institutional order and Parameters of International Political Economy. *International And Political Research Quarterly*, 14(53), pp. 1-15.

¹ Associate Professor of International Relations, Kharazmi University, Tehran. saeedmirtorabi@gmail.com

² Ph.D. student of International Relations, Kharazmi University, Tehran. behnamvakili91@gmail.com (corresponding Author)

تأثیر پاندمی کووید ۱۹ بر نظم نهادی و پارامترهای اقتصاد سیاسی بین‌المللی

10.30495/PIR.2022.1942293.3371

سید سعید میرترابی^۱، بهنام وکیلی^{۲*}

مقاله پژوهشی

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۰۶/۰۹

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۰۸/۰۱

چکیده

کووید ۱۹ تمام جنبه‌های جامعه جهانی را تهدید می‌کند. بسته به مدت‌زمان، مقیاس و منطقه گسترش این بیماری، هنوز مشخص نیست که این مسئله تا چه میزان می‌تواند بر سیستم بین‌المللی تأثیر بگذارد؛ اما واضح است که جهان پس از اپیدمی مانند گذشته نخواهد بود. از این رو، مقاله حاضر باهدف درک پیامدهای این اپیدمی بر اقتصاد سیاسی بین‌المللی، قصد دارد به اتکا به روش توصیفی - تحلیلی به این پرسش پاسخ دهد که پاندمی کووید ۱۹ چگونه بر ارکان نظم نهادی در حوزه اقتصاد سیاسی بین‌المللی تأثیر گذاشته است؟ در راستای پاسخ به این پرسش، فرضیه مورد آزمون با بهره‌گیری از آموزه‌های نظریه وابستگی متقابل اقتصادی این‌گونه طراحی شده است که پاندمی کووید ۱۹، از طریق اختلال در جریان‌های تولید، تجارت و سرمایه بین‌المللی، چشم‌اندازی از تغییر جایگاه قدرت‌های بزرگ اقتصادی و تشدید شکاف شمال - جنوب را مطرح کرده است. یافته‌های تحقیق نشان می‌دهد که جایگاه قدرت‌های بزرگ در نظم اقتصادی جهان پساکرونا به توانمندی آن‌ها در مقابله مؤثر با اختلال‌های یادشده و بهره‌گیری از فرصت‌های جدید ناشی از درهم‌ریختگی نظم جاری بستگی دارد و فراین حاکی از آن است که نظم فعلی در حال دورشدن از مسیر سیاست‌های نولیبرال و گامی روبه‌جلو برای چینی‌تر شدن نظم اقتصادی جهانی است.

واژگان کلیدی: پاندمی، کووید ۱۹، نظم نهادی، اقتصاد سیاسی بین‌المللی، قدرت‌های اقتصادی

میرترابی، سعید؛ وکیلی، بهنام (۱۴۰۱). تأثیر پاندمی کووید ۱۹ بر نظم نهادی و پارامترهای اقتصاد سیاسی بین‌المللی. فصلنامه تحقیقات سیاسی و بین‌المللی، شماره ۵۲، صفحات ۱۵-۱.

^۱ دانشیار گروه روابط بین‌الملل دانشگاه خوارزمی تهران. saeedmirtorabi@gmail.com

^{۲*} دانشجوی دکتری روابط بین‌الملل دانشگاه خوارزمی تهران. (نویسنده مسئول) behnamvakili91@gmail.com

مقدمه

در دوره پس از جنگ جهانی دوم، نوعی نظم‌نهاد محور اقتصادی در عرصه بین‌الملل با هدایت ایالات متحده آمریکا به‌عنوان یک قدرت هژمون استقرار یافت. در دهه‌های پس از استقرار این نظم، رشد سریع اروپا و ژاپن و سپس چین در مقایسه با آمریکا، افزایش حمایت‌گرایی ایالات متحده و کاهش میل به حمایت از لیبرالیسم اقتصادی را در پی داشت. در قرن جدید، بحران مالی سال ۲۰۰۸، به‌شدت ستون‌های این نظم اقتصادی را به چالش کشید. امروز نیز همه‌گیری بیماری کرونا، شوک شدیدی به همه ارکان این نظم وارد کرده است. کووید ۱۹ در دسامبر ۲۰۱۹ در ووهان چین ظهور کرد و در مدت‌زمان کوتاهی به یک اپیدمی جهانی تبدیل شد. بدون شک این پاندمی به‌عنوان یکی از بزرگ‌ترین بیماری‌های همه‌گیر، تغییرات قابل‌توجهی را در سیاست‌های جهانی ایجاد خواهد کرد. وقتی به بحث‌های اخیر در محافل علمی و رسانه‌ای نگاه می‌کنیم، می‌بینیم که در مورد تأثیرات و پیامدهای اپیدمی در صحنه ملی و بین‌المللی اتفاق نظر کاملی وجود ندارد.

هنوز مشخص نیست که دوام ویروس چقدر است و در مقیاس جهانی چه میزان آسیب خواهد رساند. تأثیرات ویرانگر اپیدمی در هر گوشه از جهان و تقریباً در هر زمینه‌ای، از روابط بین‌فردی گرفته تا روابط بین‌الملل، از عادات مصرف روزانه تا زنجیره تأمین جهانی، از دولت‌های ملی گرفته تا سیستم بین‌المللی، از روابط قدرت محلی تا جنگ قدرت در صحنه جهانی، با روش‌ها و سطوح مختلف احساس می‌شود. در این میان، انبوهی از پویایی‌های محلی، منطقه‌ای و بین‌المللی در صحنه جهانی وجود دارد که تحت تأثیر این پاندمی است. هدف پژوهش حاضر تحلیلی جامع از همه روندهای سیاست جهانی نیست و ادعا نمی‌شود که باشد؛ بنابراین مطالعه حاضر، پیامدها و تحولات ناشی از پاندمی کووید ۱۹ را بر مهم‌ترین شاخص‌های اقتصاد سیاسی بین‌الملل مورد ارزیابی قرار خواهد داد. چرا که این همه‌گیری از بحران سلامت به یک بحران اقتصادی شدید تبدیل شده است. به‌طوری‌که در آوریل ۲۰۲۰، صندوق بین‌المللی پول هشدار داد که این پاندمی احتمالاً بدترین رکود اقتصادی از زمان رکود بزرگ را به جهان تحمیل خواهد کرد.

در چارچوب تأثیرات احتمالی آنچه در روند این پاندمی اتفاق افتاده و با اعتقاد بر این باور که تجربه کووید ۱۹ مانند جنگ‌های جهانی اول و دوم، انقلاب اسلامی ایران، پایان جنگ سرد و حملات ۱۱ سپتامبر، الگوهای ذهنی و ساختاری نظام بین‌الملل را دگرگون خواهد کرد، مقاله حاضر قصد دارد ضمن درک تحولات و رویه‌های به وجود آمده در اقتصاد سیاسی بین‌الملل از زمان شیوع ویروس کرونا، تصویری از خط سیر تحولات موجود در این عرصه ارائه کند؛ بنابراین پرسش اصلی این مقاله این‌گونه طراحی شده است که «پاندمی کووید ۱۹ چگونه بر ارکان نظم‌نهادی در حوزه اقتصاد سیاسی بین‌المللی تأثیر گذاشته است؟» در راستای پاسخ به این پرسش، این فرضیه مورد آزمون قرار گرفته که پاندمی کووید ۱۹، از طریق اختلال در جریان‌های تولید، تجارت و سرمایه بین‌المللی، چشم‌اندازی از تغییر جایگاه قدرت‌های بزرگ اقتصادی در این حوزه‌ها و تشدید شکاف شمال - جنوب را مطرح کرده است. ارزیابی یافته‌ها با اتکا به روش توصیفی - تحلیلی و بهره‌مندی از روش کتابخانه‌ای و اسنادی است. طبیعی است که با عنایت به زمان کوتاهی که از وقوع این بحران سپری شده و بی‌سابقه بودن ماهیت آن، بحث‌های ارائه‌شده، بیشتر متکی بر توصیف و تحلیل سمت‌وسوی تحولات موجود در عرصه‌های مورد بررسی و گمانه‌زنی درباره پیامدهای احتمالی بلندمدت‌تر آن‌هاست.

۱- پیشینه پژوهش

مقاله «اقتصاد سیاسی بین‌الملل خاورمیانه در پرتو بیماری مسری کووید-۱۹» به قلم مهدی زیبایی از جمله آثار داخلی است که با تأکید بر جریان سرمایه‌گذاری، کاهش قیمت نفت، صنعت گردشگری و روند انتقال وجه، پیامدهای کووید ۱۹ را بر اقتصاد خاورمیانه بررسی کرده است.

کتاب «اقتصاد در عصر کووید ۱۹» به قلم «جاشوا گانز»^۱ از جمله آثاری است که در حوزه صرفاً اقتصاد به رشته تحریر آمده است. در این کتاب، نویسنده تلاش می‌کند تا نگاهی روشن و سیستماتیک به نحوه انتخاب‌های اقتصادی در پاسخ به کووید ۱۹ داشته باشد.

^۱ Joshua Gans

او نشان می‌دهد که مهار ویروس و متوقف کردن اقتصاد - بدون اینکه اجازه دهیم کسب‌وکارها شکست بخورند و مردم شغل خود را از دست بدهند - اولین گام‌های ضروری است.

مقاله «تأثیرات کلان کووید ۱۹: شوک عرضه منفی می‌تواند موجب کاهش تقاضا گردد» نوشته «ورونیکا گوئریوی»^۱ و همکاران در دفتر پژوهش اقتصادی است. این اثر برگرفته از آموزه‌های نظریه شوک کینزی است و ریشه‌های سقوط اقتصاد بین‌الملل را پیش‌بینی می‌کند.

مقاله «اثرات اقتصادی جهانی کووید ۱۹» به قلم «جاسپر ورشور»^۲ از جمله آثاری است که به اقدامات محافظتی دولت‌ها و تأثیر آن بر اقتصاد جهانی می‌پردازد.

باتوجه به مدت‌زمانی که از شیوع پاندمی کووید ۱۹ می‌گذرد و از آنجای که میزان تأثیرگذاری آن در حوزه اقتصاد نیازمند و تولید و استخراج مستندات بیشتری است، آثار مکتوب در این حوزه به طور عام و در حوزه اقتصاد سیاسی بین‌الملل به طور خاص بسیار محدود و بخش قابل توجهی از آن به زبان غیرفارسی است. از این رو، پژوهش حاضر قصد دارد خلغ موجود را در زبان فارسی پر کند.

۲- چارچوب نظری: اکولوژی کووید ۱۹ و وابستگی متقابل اقتصادی

نظریه وابستگی متقابل اقتصادی و توصیفی که این تئوری از ابعاد و خصوصیات اقتصاد سیاسی بین‌الملل ارائه می‌دهد، بخش مهمی از مبانی نظری این پژوهش است که در این بخش و پس از مسئله اکولوژی کووید ۱۹، به تشریح آن پرداخته خواهد شد.

پاندمی یکی از مهم‌ترین دلایل مرگ‌ومیر در سراسر جهان است که در طول تاریخ تغییرات سیاسی و اقتصادی بسیاری را به‌نظام بین‌الملل تحمیل کرده است. در دوره اخیر، فراوانی وقوع پاندمی‌های همچون سارس (۲۰۰۳)، آنفلوآنزای مرغی (۲۰۰۷)، ابولا (۲۰۱۴)، زیکا (۲۰۱۵)، کووید ۱۹ (۲۰۱۹) به‌وضوح نشان می‌دهد که بیماری‌ها در قرن ۲۱ نیز منشأ اثر بسیاری هستند. چشمگیرترین نکته در اینجا افزایش شیوع بیماری‌ها است. جای تعجب است که در آغاز قرن بیست و یکم، به طور متوسط در طی ۲۰ سال هشت اپیدمی رخ داده است؛ بنابراین دلایل این امر چیست؟ تحقیقات انستیتوی تحقیقات بین‌المللی دام که در سال ۲۰۱۲ منتشر شد، نشان می‌دهد که ۶۰ درصد از بیماری‌های عفونی که پس از دهه ۱۹۴۰ ظهور کرده‌اند، بیماری مشترک انسان و دام هستند که از حیوان به انسان منتقل می‌شوند. مجدداً در همان تحقیق مشخص شد که ۷۱.۸٪ از بیماری‌های مشترک انسان و دام از حیوانات وحشی منتشر می‌شود (UN Environment Programme, 2021).

از دلایل مهم دیگر در افزایش پاندمی‌ها، مسئله جهانی شدن و بحران آب‌وهوا است. از زمان انقلاب صنعتی، جهان با سرعتی گیج‌کننده در حال توسعه و «مدرن» شدن است. به موازات این تحولات، شهرنشینی سریع، افزایش جمعیت انسانی، جنگل‌زدایی، خشک‌شدن تالاب‌ها، استخراج معادن، افتتاح مناطق جدید کشاورزی، راه‌سازی و مداخلات غیرمسئولانه ناشی از سرمایه‌داری باعث آلودگی محیط‌زیست و خراب‌شدن تعادل اکوسیستم شده است. مداخلات در طبیعت و تخریب اکوسیستم می‌تواند به طور غیرمستقیم در شیوع بیماری‌ها تأثیر بگذارد. از آنجاکه با این فرایندها، موجودات زنده مجبور به مهاجرت می‌شوند، تنوع بیولوژیکی از بین می‌رود و حیوانات ناقل بیماری نیز تکثیر می‌شوند (Bernstein, Harvard T.H:2020). از سوی دیگر گرم‌شدن کره زمین تغییرات آب‌وهوایی را به همراه دارد که خطر بزرگی برای همه گونه‌های زنده در طبیعت به وجود می‌آورد. اثراتی مانند خشک‌سالی، سیل، امواج گرما و کاهش تولید مواد غذایی که به دلیل تغییرات آب‌وهوایی ایجاد می‌شود، می‌تواند باعث گسترش و طولانی‌شدن اپیدمی‌ها گردد. به‌عنوان مثال، مهم‌ترین احتیاط شخصی که باید در شیوع کووید ۱۹ انجام شود، شستن دست‌ها است. با این حال، نباید فراموش کرد که ۷۸۵ میلیون نفر در جهان به آب پاک دسترسی ندارند. از سوی دیگر، جهانی‌سازی بزرگ‌ترین عامل در تسریع گسترش همه‌گیرها است. گردش مردم و کالاها شیوع همه‌گیرها را تسهیل می‌کند و باعث می‌شود در مدت‌زمان کوتاهی به یک بیماری همه‌گیر تبدیل شوند.

متناسب با آنچه از اهمیت پاندمی و اکولوژی کووید ۱۹ به‌عنوان متغیر مستقل بیان گردید، این پرسش مطرح می‌شود کدام نظریه در اقتصاد سیاسی بین‌الملل، در توضیح مهم‌ترین شاخص‌های اقتصاد سیاسی بین‌الملل بهترین چارچوب را در اختیار دارد؟ از نظر رابرت

¹ Veronica Guerreri

² Jasper Verschuur

گلیپین، اقتصاد سیاسی بین‌الملل و پدیده‌های مرتبط با آن را می‌توان در چارچوب سه دیدگاه واقع‌گرایی، ساختارگرایی تاریخی و لیبرالیسم تحلیل نمود. با توجه به موضوع بحث که مرتبط با زیان‌های اقتصادی ناشی از قطع همکاری بین دولت‌ها، سنجش اثربخشی نهادها و رژیم‌های بین‌المللی و بازیگران غیردولتی است، محتوای این اثر مبتنی بر آموزه‌های نظریه وابستگی متقابل است که تأکید بیشتری بر مزایای تجارت بین‌المللی و همکاری اقتصادی دارد.

نظریه وابستگی متقابل اقتصادی که نقطه مقابل نظریه واقع‌گرایی است، بر این باور است که دولت‌ها تنها در سطح حکومت‌های رسمی به تعامل نمی‌پردازند، بلکه درگیر مناسبت‌های فرامرزی در شکل ارتباط با بازیگران غیردولتی چون شرکت‌های چندملیتی به صورت ارتباط میان واحدهای فرعی حکومت‌ها هستند. این ارتباط شبکه‌ای که وابستگی متقابل را به وجود می‌آورد، آسیب‌پذیری دولت‌ها از یکدیگر را افزایش می‌دهد. از منظر نظریه وابستگی متقابل مقوله امنیت صرفاً در چارچوب نظامی نگریسته نمی‌شود، بلکه روابط اجتماعی و اقتصادی دولت‌ها زمینه‌ساز ایجاد یک امنیت فراگیر برای تمامی آن‌ها است. به عبارتی در این رویکرد قدرت ماهیتی چندبعدی دارد، زیرا به دلیل هزینه‌های زیاد و ناکامی‌های کارکردی در به‌کارگیری از آن در شرایط ۴ گانه مانند: خطرات ناشی از تشدید رقابت هسته‌ای، تداوم مقاومت مردم در کشورهای ضعیف، احتمال تأثیرات منفی بر دستیابی بر اهداف اقتصادی و مخالفت افکار داخلی یک کشور به دلیل هزینه‌های انسانی، شاهد آن هستیم که قدرت اقتصادی و فنی به صورت جایگزین درآمده است (مسعود نیا، ابراهیمی و رضازاده، ۱۳۹۶: ۳۸). در چارچوب این نظریه، شرکت‌های چندملیتی، سازمان‌های و رژیم‌های بین‌المللی بازیگرانی هستند که در کنار دولت‌ها نقش‌آفرینی می‌کنند. اندیشمندان این مکتب معتقدند که مشکلات اساسی جهان دیگر تنها مسائل نظامی و امنیتی نیستند، بلکه مسائل اقتصادی، زیست‌محیطی و اجتماعی اهمیت بسزایی دارند. در شرایط وابستگی متقابل، قاعده بازی دیگر حاصل جمع صفر نیست، بلکه بردو باخت می‌تواند به طور یکسان برای همه طرف‌های بازی حاصل گردد. از سوی دیگر، این نظریه بر این باور است که سلسله‌مراتب قدرت نظامی بوده، جای خود را به شبکه پیچیده‌ای از همکاری داده است و دیگر سلسله‌مراتبی نیست (سلیمی: ۱۳۸۶، ۶۴). با عنایت به بحث‌های بالا زاویه نگاه مقاله در بررسی آثار همه‌گیری کووید ۱۹ بر ارکان نظم‌نهادی در عرصه اقتصاد بین‌المللی بر این گزاره‌ها استوار است:

۱- پاندمی کووید ۱۹، منشأ اکولوژیکی دارد؛ اما فعالیت‌های اقتصادی را هم در درون کشورها و هم در عرصه بین‌المللی، به شدت مختل کرده است.

۲- ابعاد و میزان گسترش آثار اختلال زای این بحران بر نظم اقتصادی بین‌المللی هم به میزان دوام پاندمی و هم به شیوه پاسخ قدرت‌های اقتصادی به تبعات این بحران بستگی دارد.

۳- پاندمی سیستم بین‌المللی را بسیار شکننده و نامطمئن کرده و نظم فعلی در حال دور شدن از مسیری است که توسط سیاست‌های نئولیبرال تعیین شده است.

۴- توانمندی دولت‌ها در مدیریت آثار اختلال زای این بحران، می‌تواند بر جایگاه آن‌ها در نظم اقتصادی بین‌المللی در جهان پس از کرونا، به شدت تأثیر بگذارد اگرچه در حال حاضر تنها سمت‌وسوی این تغییرات را می‌توان مشاهده کرد و تبیین آثار دقیق‌تر به زمان و مطالعات بیشتر نیاز دارد.

۳- کووید ۱۹ و اختلال در فعالیت‌های اقتصادی بین‌المللی

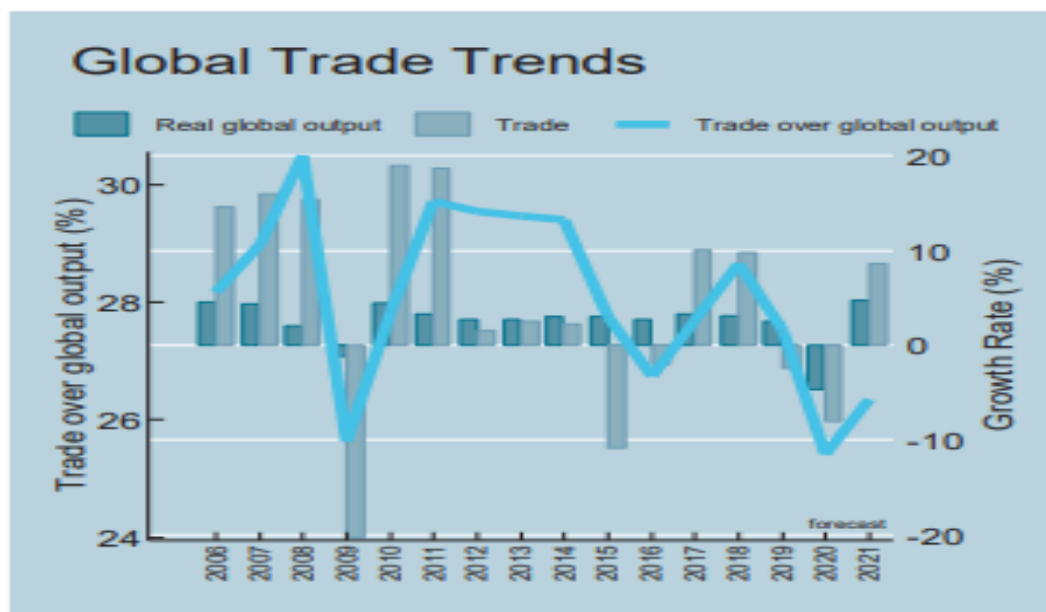
واقعیت غیرقابل‌انکار این است که با افزایش همه‌گیری و پاندمی، تغییرات مهم در بخش اقتصاد ملی و جهانی نمایان می‌شود. در رابطه با تأثیر پاندمی کرونا، تخمین‌ها و پیش‌بینی‌های قابل‌توجه و گاه متفاوتی وجود دارد. به‌عنوان مثال، بانک توسعه آسیا هزینه این پاندمی را بین ۲ تا ۱/۴ تریلیون دلار تخمین زد (ADB:2020). از طرف دیگر کنفرانس تجارت و توسعه ملل متحد هزینه اقتصادی آن را ابتدا یک تریلیون دلار و سپس ۲ تریلیون دلار اعلام کرد (UNCTAD:2020). در این میان سازمان تجارت جهانی در رابطه با تأثیر کووید ۱۹، کاهش بین ۱۳ تا ۳۲ درصدی را در تجارت جهانی پیش‌بینی کرد (WTO:2020). در حالی که این ناسازگاری بین درآمد و تفاوت در تخمین‌ها، از عدم اطمینان ایجاد شده ناشی می‌شود، اما پیش‌بینی‌ها حاکی از وقوع یک رکود جدید در اقتصاد جهانی است. به‌طوری‌که رئیس صندوق بین‌المللی پول در سخنرانی خود اعلام کرد که جهان با رکودی بدتر از رکود اقتصادی ۱۹۳۰ روبه‌رو خواهد شد

(Philipjames:2020). اهمیت این موضوع زمانی دوچندان خواهد شد که مدت‌ها قبل از همه‌گیری، اقتصاددانان رکود اقتصادی در کشورهای پیشرفته خصوصاً ایالات متحده را پیش‌بینی کرده بودند. به‌عنوان مثال، کنفرانس تجارت و توسعه‌سازمان ملل در ۲۵ دسامبر ۲۰۱۹ در گزارشی با عنوان (تجارت و توسعه ۲۰۱۹) متذکر می‌شود که از طریق اقتصادهای توسعه‌یافته در سال ۲۰۲۰ یک رکود اقتصادی در جهان خواهد وزید (Trade and Development:2019). با این تفاسیر پیش‌بینی می‌شود که پاندمی کووید ۱۹ تأثیرات بسیار جدی بر شاخص‌های مهم اقتصاد جهانی داشته باشد که در ادامه تأثیرات فوری این پاندمی را در تجارت بین‌الملل، سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی، اشتغال و بحران بدهی مستند خواهیم کرد.

۱-۳- تولید و تجارت جهانی

تولید محصولات صنعتی در روند همه‌گیری کند یا متوقف‌شده است. محدودیت‌های داخلی و خارجی بیش از ۷ میلیارد نفر را در ۱۸۳ کشور تا آوریل ۲۰۲۰ تحت تأثیر قرار داده و این اقدامات تأثیر منفی بر زنجیره تأمین جهانی گذاشته است (UNDP,2020:8). مطابق تحقیقی که آنکتاد انجام داده، مشخص شده است که تجارت کالایی در سطح جهانی در سه ماه اول سال ۲۰۲۰ حدود ۳۰ درصد و در سه ماه دوم تقریباً ۲۷ درصد در مقایسه با مدت مشابه سال قبل کاهش یافته است (UNCTAD:2020). مهم‌ترین دلیل انقباض حجم تجارت جهانی به دلیل کاهش اشتغال است. در نمودار زیر تأثیر همه‌گیری بیماری کرونا بر روند تولید و تجارت در سطح جهان نشان داده شده است. نمودار نشان می‌دهد در سال‌های ۲۰۱۹ و ۲۰۲۰، هم تولید و هم تجارت جهانی روند نزولی شدیدی را تجربه کرده؛ اما شدت کاهش تجارت جهانی بیشتر از تولیدات جهانی بوده است.

نمودار ۱- کاهش شدید تولید و تجارت جهانی در پی همه‌گیری کووید ۱۹

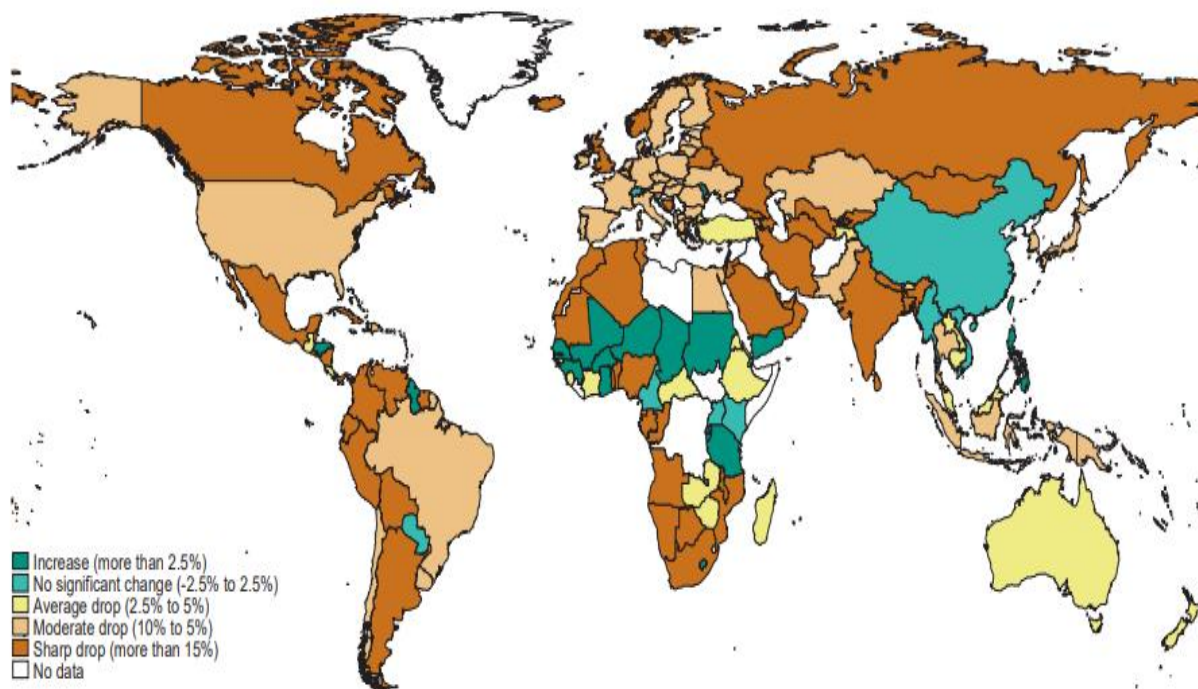
Source: UNCTAD secretariat calculations based on UNCTADSTAT and IMF data.

یکی دیگر از موارد جالب‌توجه که احتمالاً کمتر مورد بحث قرار گرفته این است که همه‌گیری بیماری کرونا بر تولید و تجارت همه کشورها و مناطق، به یک اندازه تأثیر نگذاشته است. واقعیت این است که به فاصله چند ماه پس از همه‌گیری بیماری کرونا، برخی کشورها موفق شدند بر آثار منفی ناشی از این همه‌گیری به شکل مؤثرتری غلبه کنند. گزارش آنکتاد حاکی از آن است که اکثر کشورهای شرق آسیا و شماری از کشورها در غرب آفریقا، عملکرد تجاری مناسبی در سال ۲۰۲۰ داشته‌اند در حالی که اکثر کشورهای جهان در همین زمان رکود شدید تجارت خارجی را تجربه کردند. در نمودار زیر کشورها از نظر میزان تأثیرپذیری از همه‌گیری، به چند دسته تقسیم شده‌اند. بر این اساس شماری از کشورهای شرق آسیا به‌ویژه چین، در سال ۲۰۲۰، موفق به افزایش ۲/۵ درصدی تجارت خارجی خود شده‌اند. شماری دیگر عمدتاً در غرب آفریقا، تأثیر منفی خاصی از همه‌گیری نداشتند. اما اکثر کشورها و مناطق جهان شاهد کاهش

شدید تجارت خارجی خود بودند. این رقم برای اتحادیه اروپا و آمریکا بین ۲/۵ تا ۵ درصد و برای کشورهای صادرکننده نفت مثل روسیه و عربستان بیش از ۱۵ درصد بوده است (UNCTAD, 2020b: 2-3).

نمودار ۲- آثار متفاوت همه‌گیری کووید ۱۹ بر تجارت خارجی کشورها

Trade trends across the world

Source: UNCTAD calculations based on national statistics. Changes are year-over-year of imports plus exports. The European Union is averaged across all European Union countries and excludes intra-European Union trade.

یکی دیگر از دلایلی که بر حجم تجارت جهانی تأثیر منفی گذاشته، موضوع تقاضا است. طبق مطالعات انجام‌شده در ایالات متحده آمریکا، ذخیره مازاد موجود در سپرده‌گذاری بانک‌ها از ۱/۵ تریلیون دلار به ۲/۹ تریلیون رسیده است (Joseph and Rashid, 2020: Project Syndicate). این افزایش دوبرابری سپرده‌گذاری نشان می‌دهد که شهروندان رفتار محتاطانه‌تری را در روند مصرف در پیش گرفته‌اند. طبق گزارش سازمان ملل (۲۰۲۰) تخمین زده شده است که اقتصاد جهان ۳/۲ درصد کوچک شود. در همین گزارش پیش‌بینی شده است کشورهای پیشرفته ۵ درصد و کشورهای در حال توسعه ۷ درصد از اقتصاد خود را از دست دهند (Gujrati, 2020: 26). سازمان تجارت جهانی پیش‌بینی رشد تجارت کالاهای جهانی را در سال ۲۰۲۱ در نظر دارد؛ اما با توجه به خطرات ناشی از گسترش کرونا پس از روند واکنش‌ناهی و احتمال ظهور سویه‌های مقاوم به واکسن، این چشم‌انداز تاریک است. پیش‌بینی آینده تجارت جهانی بسیار سخت است. به‌عنوان مثال در دهه ۱۹۸۰ فضای تجارت تاریک به نظر می‌رسید؛ اما در دهه ۱۹۹۰ بهبود تدارکات و ارتباطات چندین توافق مهم تجاری را آغاز کرد. به عبارتی تنش‌های فزاینده تجاری در دهه ۱۹۸۰ منجر به بازنگری در نظام تجارت جهانی در دهه ۱۹۹۰ شد (Freund, 2021: 1). اکنون برای اطمینان از شرایط پساکرونا بازنگری دیگری لازم است. چراکه کاهش عدم اطمینان سیاست تجاری برای احیاء سرمایه‌گذاری و رشد جهانی مهم است. طبیعی است تا پایان همه‌گیری اقتصاد جهانی با موانعی روبه‌رو خواهد شد.

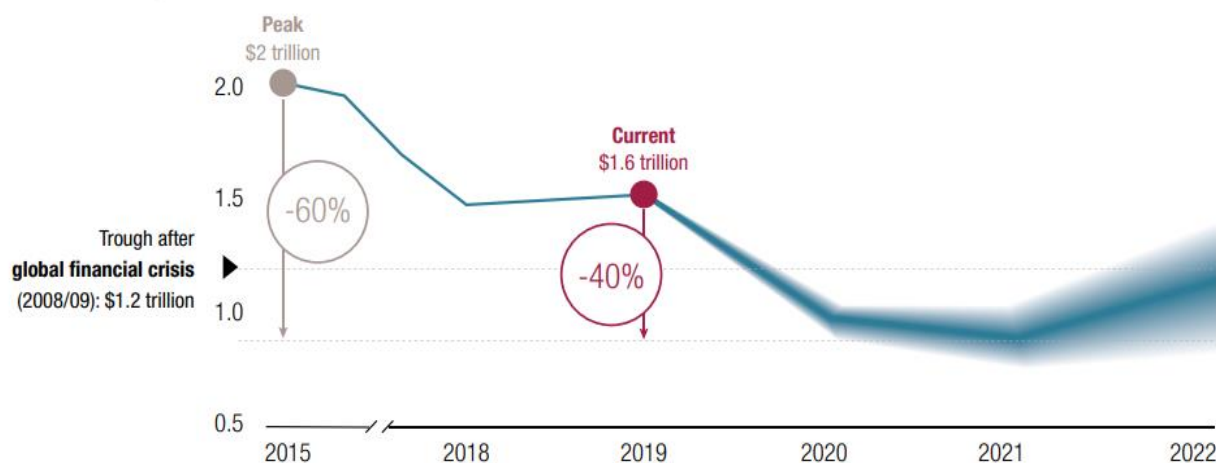
۲-۳- پایداری بدهی

بررسی وضعیت مالی خارجی کشورهای در حال توسعه از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است؛ زیرا با پایان یافتن همه‌گیری که در حال حاضر مشاهده نمی‌شود، کشورهای در حال توسعه با یک دوره طولانی مدت هزینه‌های اضافی بودجه روبه‌رو می‌شوند تا جمعیت خود را از تأثیرات اقتصادی و بهداشتی محافظت کنند. به عبارتی، در شرایط همه‌گیری چرخه بدهی جهانی در معرض خطر است و بدهی‌های عمومی در بازارهای در حال ظهور به حدی افزایش یافته است که طی ۵۰ سال گذشته بی‌سابقه بوده است. مطابق اطلاعات مؤسسه مالی (IIF) بدهی جهانی به ۲۲۵ تریلیون دلار افزایش یافته است که بالاترین سطح در تاریخ است. این رقم نسبت به بحران مالی سال ۲۰۰۸ چیزی حدود ۴۲ درصد افزایش یافته است. کل سهام بدهی خارجی کشورهای در حال توسعه به ۱۰/۱ تریلیون رسیده است. این در حالی است که کل بدهی خارجی در زمان بحران مالی ۲۰۰۸ به ۴/۳ تریلیون رسیده بود. این نرخ بالاتر از متوسط نرخ رشد تولید ناخالص داخلی است که نشان می‌دهد بین سال‌های ۲۰۰۹ تا ۲۰۱۹ بدهی کل کشورهای در حال توسعه سریع‌تر از درآمد در حال رشد بوده است (Unicef, 2021:6)؛ بنابراین با افزایش همه‌گیری و کاهش سطح تولید ناخالص داخلی این انتظار می‌رود که در صورت عدم به موقع کمک‌های بین‌المللی بحران بدهی تعمیق یابد. از نظر تولید ناخالص داخلی پیش‌بینی می‌شود که نسبت متوسط بدهی برای سال ۲۰۲۱ در کشورهای در حال توسعه ۱۰ درصد تولید ناخالص داخلی و در کشورهای کم‌درآمد حدود ۷ درصد تولید ناخالص داخلی افزایش یابد. علاوه بر سطح بدهی، ساختار بدهی کشورهای در حال توسعه تغییر یافته است. از آنجایی که در دوران همه‌گیری رکود اقتصادی، چالش‌هایی را برای کشورهای در حال توسعه بدهکار جهان ایجاد کرده، گروه ۲۰ تا اواسط سال ۲۰۲۱ پیشنهاد تعلیق پرداخت را مطرح کرده است. کشورهای G20 باهدف اجازه‌دادن به فقیرترین کشورها برای آزادکردن منابع هزینه‌های اجتماعی و اقتصادی برای پاسخ به بحران، طرح تعلیق خدمات بدهی را ایجاد کرد. برآورد شده است که چین بزرگ‌ترین وام‌دهنده متأثر از توقف بدهی باشد (United Nations, 2021:62). این سیاست‌ها تا حدی برای تصدیق نگرانی‌های جامعه جهانی در مورد احتمال تأثیر منفی بحران بدهی بر هزینه‌های عمومی در طول پاندمی کووید ۱۹ است.

۳-۳- سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی

کووید ۱۹ آثار منفی فوری بر جریان سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در سال ۲۰۲۰ داشته است. برآورد آنکتاد از کاهش ۴۰ درصدی این نوع سرمایه‌گذاری در سال ۲۰۲۰ حکایت دارد. حجم سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در سال ۲۰۱۹، بالغ بر ۱/۹ تریلیون دلار بوده است. برآورد آنکتاد حاکی از آن است که بهبود این روند پس از ۲۰۲۱ احتمالاً محقق خواهد شد. (UNCTAD, 2020c).

نمودار ۳- کاهش شدید سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی به واسطه همه‌گیری کووید ۱۹

Source: UNCTAD, 2020c

در چنین شرایطی تغییر الگو در سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی دورازدهن نیست. این همه‌گیری می‌تواند تأثیرات ماندگاری بر سیاست‌های محدودتر پذیرش برای سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در منابع استراتژیک شود. درعین‌حال ممکن است رقابت برای سرمایه‌گذاری بیشتر شود. در سطح بین‌المللی همه‌گیری ممکن است نیاز به اصلاحات بین‌المللی را برجسته کند. این احتمال وجود دارد سرمایه‌گذاران خارجی به دنبال فرصت‌های جدید در ساختار تولید بین‌المللی در حال ظهور باشند. به‌عنوان مثال خیزش به سمت صنایع و تجهیزات پزشکی از اولویت‌های دوران پساکرونا است (United Nations, 2021:74).

درعین‌حال توجه به علم و فناوری در روند سرمایه‌گذاری‌های آینده امری اجتناب‌ناپذیر است. چراکه علم و فناوری عامل مهمی برای ادغام تولیدکنندگان در کشورهای درحال‌توسعه به زنجیره تأمین جهانی هستند. استفاده روزافزون از مدل‌های نوآوری مستلزم همکاری با شرکای خارجی برای گسترش و رقابت است. به عبارتی همکاری بین بازیگران مختلف از جمله تولیدکنندگان داخلی و چندملیتی، کلید ایجاد یک فضای امکان‌پذیر برای نوآوری است. همچنین باید اذعان کرد که علم و فناوری نقشی اساسی در پاسخ به بهداشت، اختلالات اقتصادی و اجتماعی ناشی از همه‌گیری دارد. به‌طوری‌که در جلسه سالانه کمیسیون علوم و فناوری ملل متحد در سال ۲۰۲۰ کشورهای عضو تجربیات و راه‌حل‌های مشترک برای چالش‌های مطرح‌شده در روند همه‌گیری را به اشتراک و بر اهمیت افزایش ظرفیت‌های فناوری اشاره کردند (UNCTAD, 2020:1).

علاوه بر این، پاندمی کووید ۱۹ تغییراتی را در سیستم‌های تولید و ارتباطات تجاری ایجاد خواهد کرد. در سه ماه اول سال ۲۰۲۰ تولید جهانی در مقایسه با قبل ۶ درصد کاهش یافت. بخش‌های صنعتی مانند وسایل نقلیه، ماشین‌آلات، پوشاک کاهش قابل‌توجهی را در تولید تجربه کرده‌اند. طبیعتاً سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی به اشتغال و حجم تولید تأثیر می‌گذارد. طبق اعلام سازمان بین‌المللی کار، ۸۱ درصد از نیروی کار جهان تحت‌تأثیر این پاندمی قرار گرفته است. تخمین فوق باید یک عدد کاملاً جدی در اقتصاد جهانی در نظر گرفته شود که ارتباط معناداری با کاهش تقاضا دارد (ILO, 2020:9). افزون بر این‌ها، شرکت‌های چندملیتی که سهم قابل‌توجهی از اقتصاد جهانی را به خود اختصاص داده‌اند و تخمین زده‌شده است که ۸۰ درصد تجارت جهانی به شبکه‌های تولید بین‌المللی چندملیتی متصل است، فعالیت خود را به حالت تعلیق درآورده و یا سرمایه‌گذاری خود را متوقف کرده‌اند. در صورت عدم مدیریت و کنترل این پاندمی انتظار می‌رود روند سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی کاهش چشمگیری یابد، زیرا شرکت‌های چندملیتی در حال اتخاذ تدابیر و غربالگری جدید برای سرمایه‌گذاری هستند.

نکته باز هم قابل‌توجه این است که در حوزه جذب سرمایه‌گذاری خارجی نیز همه مناطق و کشورها از پاندمی کووید ۱۹، به یک‌میزان آسیب‌ندیدند. آمار مربوط نیمه نخست سال ۲۰۲۰ حاکی از آن است که کشورهای توسعه‌یافته، بیشترین سقوط این سرمایه‌گذاری‌ها را با ۷۵ درصد کاهش در این مدت نسبت به دوره مشابه سال قبل تجربه کرده‌اند. در این حال آمارها حاکی از آن است که کشورهای آسیایی کمترین میزان کاهش جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی با ۱۲ درصد را در این مدت تجربه کردند. علت اصلی موقعیت بهتر اقتصادهای آسیایی، عملکرد انعطاف‌پذیر چین در جذب این سرمایه‌گذاری‌ها در خلال پاندمی کووید ۱۹ بوده است (UNCTAD 2020c).

۴- بسیج منابع و سنجش اثربخشی نهادهای مالی بین‌المللی

پاندمی کووید ۱۹ باعث فرار سرمایه از بازارهای در حال ظهور در مقیاسی بی‌سابقه شده و چالش‌های مالی پیشروی دولت‌ها را تشدید کرده است. بسیاری از کشورهای درحال‌توسعه برای پشتیبانی مالی به نهادهای بین‌المللی از جمله صندوق بین‌المللی پول، بانک جهانی و بانک‌های توسعه چندجانبه منطقه‌ای مراجعه کرده‌اند. در این میان رئیس صندوق بین‌المللی پول اظهار داشت که صندوق آماده است تا تمام ظرفیت‌های وام‌دهی خود را در واکنش به بحران اقتصادی این پاندمی استفاده کند. صندوق چندین برنامه مربوط به کووید ۱۹ را تأیید کرده است. در آوریل ۲۰۲۰ هیئت اجرایی صندوق تسویه‌حساب بدهی ۲۵ کشور عضو کم‌درآمد صندوق را تصویب کرد و سپس این تخفیف خدمات بدهی را به ۲۹ کشور گسترش داد (International Monetary Fund, 2020:1). بانک جهانی که پروژه‌های توسعه اقتصادی در کشورهای با درآمد متوسط و پایین را تأمین می‌کند، به دنبال گسترش منابع خود برای حمایت از کشورهای

در حال توسعه در طی بیماری همه‌گیری کووید ۱۹ است. در آوریل ۲۰۲۰ بانک جهانی ۹۴ پروژه را به مجموع ۹ میلیارد دلار در ۷۸ کشور به تصویب رساند. در طول همه‌گیری این بانک ۴۳ میلیارد دلار معادل ۴۱ درصد از ظرفیت وام‌دهی خود را متعهد شده است. با وجود اقدامات فوق این بانک تخمین می‌زند که افزایش کمک‌های مالی تنها بخشی از کاهش درآمد داخلی کشورهای دریافت‌کننده را جبران کرده است (Word Bank, 2020:1).

با این وجود، برخی از مفسران اظهار می‌دارند که اعتماد جوامع از نهادها و فرایندهای بین‌المللی کاهش یافته است. در این راستا، «ریچارد هاوس»^۱ — رئیس اندیشکده شورای روابط خارجی آمریکا بر این باور است که در روند پاندمی و دوران پس‌از آن شاهد سه تغییر اساسی در سیستم بین‌المللی خواهیم بود. به طوری که نظم فعلی از میان برداشته خواهد شد، فرایند جهانی شدن متوقف می‌شود و نظمی با ارزش‌ها و ترجیحات پکن شکل خواهد گرفت. اساس این تفکر این دیدگاه است که اپیدمی در آینده نزدیک درمان قطعی و اثبات‌شده‌ای نخواهد داشت و بنابراین مشکلات اجتماعی، اقتصادی و سیاسی بسته به میزان افزایش تلفات، ویرانگر خواهد بود. به موازات این، تأکید می‌شود که بی‌تفاوتی سیاست خارجی ناشی از راهبرد "اول آمریکا"، باعث ایجاد نارضایتی زیاد از کاخ سفید و نهادهای بین‌المللی تحت رهبری آن، به‌ویژه در محدوده مبارزه با اپیدمی می‌شود و چنین وضعیتی زمینه را برای ایجاد نظم جدید جهانی تحت رهبری چین فراهم می‌کند. پیش‌بینی دیگر هاس در مورد آینده نظم بین‌المللی این است که وابستگی متقابل ناشی از جهانی شدن، هم سرعت گسترش اپیدمی را افزایش می‌دهد و هم از کنترل آن جلوگیری می‌کند. عنوان شده است که کشورها به‌جای پیگیری همکاری‌های لازم، با سازوکارهای دولت - ملت خود، این مسئله را نیز حل می‌کنند و با افزایش فقدان همکاری بین‌المللی، عدم کفایت و اثربخشی نهادهای بین‌المللی تقویت می‌شود (Haass, Foreign Affairs: 2020).

۵- کووید ۱۹ و شکاف در حال رشد کشورهای شمال و جنوب

روابط شمال و جنوب یکی از موضوعات مهم در حوزه اقتصاد سیاسی بین‌الملل است. از نظر تاریخی کشورهای شمال از طریق استعمار و امپریالیسم مستقیم و غیرمستقیم ضمن فقیر کردن جنوب، ثروت قابل توجهی را اندوختند و اقتصاد مستحکمی را به وجود آوردند. با شیوع این بیماری تحولات جهان تا حد زیادی کند شده و رشد اقتصادی جهان به سمت افزایش نرخ فقر و تسریع نابرابری حرکت می‌کند. در عین حال نشانه‌های شکاف بین کشورهای توسعه‌یافته و در حال توسعه در دوران همه‌گیری کووید ۱۹ بسیار مشهود است. در شرایط پاندمی، کشورهای پیشرفته همچون آمریکا، کانادا، استرالیا توانستند پشتیبانی مناسبی از شرکت‌های خود داشته باشند و حمایت‌های مالی را برای خود فراهم کنند. این در حالی است که کشورهای در حال توسعه توانایی انجام چنین کاری را نداشتند (Rushe, The Guardian: 2020). در روند همه‌گیری درصد قابل توجهی از شهروندان در کشورهای توسعه‌نیافته یا در حال توسعه به‌عنوان کارگر روزمزد به دلیل محدودیت‌های اعمال‌شده، منبع درآمد خود را از دست دادند و هیچ درآمد قابل توجهی برای آن‌ها باقی نماند. این موضوع در مقابل کشورهای ثروتمند که از طریق برنامه‌های مختلف، از کارگران خود حمایت می‌کنند کاملاً متفاوت است. همچنین همه‌گیری گسترده، به طغیان پیشرفت‌های فناوری کمک کرد. کشورهای ثروتمند با دسترسی به فناوری‌های پیشرفته خدمات اینترنتی و آموزشی مناسبی را برای شهروندان و دانش‌آموزان فراهم کردند. این در حالی است که کشورهای توسعه‌نیافته که سطح پایین‌تری از فناوری را دارند، نتوانستند خدمات مناسبی را در زمینه‌های آموزشی برای شهروندان فراهم کنند. طبیعتاً این امر باعث عقب ماندن جهان در حال توسعه و تعمیق شکاف با کشورهای ثروتمند می‌شود. افزایش نابرابری جنسیتی با همه‌گیری کووید ۱۹ تقویت شده است. به‌عنوان مثال ۵۵ درصد از مشاغل از دست‌رفته در آمریکا برای زنان بود. چراکه محدودیت‌های زیادی در حوزه‌های مهم‌انداری، گردشگری و بخش‌های خدماتی اعمال شده است (Krishnan, Mckinsey: 2020).

شکاف کشورهای شمال و جنوب در اتحادیه اروپا نیز در دوره پاندمی کرونا قابل ملاحظه است. همبستگی مالی در اتحادیه اروپا یکی از مهم‌ترین پایه‌های همبستگی اروپایی است که در شکل اتحادیه اقتصادی و پولی ظهور کرده است. بحران‌های اقتصادی و بدهی‌ها در اواخر دهه اول و اوایل دهه دوم قرن بیست و یکم این همبستگی را به شدت تحت تأثیر قرارداد. در دوران افزایش دوران بدهی،

¹ Richard Haass

کشورهای عضو اتحادیه خواستار انتشار اوراق قرضه یورو شدند. در حال حاضر، بحران ویروس کرونا موجب تشدید اختلاف بین کشورهای جنوب که عمدتاً درگیر کرونا بودند و کشورهای ثروتمند شمال شد. در منطقه یورو کشورهای مرکز به‌عنوان بستانکار و کشورهای پیرامون به‌عنوان بدهکار تلقی می‌شوند. با شیوع پاندمی، کشورهای بدهکاری همچون ایتالیا و اسپانیا از اتحادیه اروپا درخواست انتشار اوراق قرضه کرونا داشتند که با مخالفت کشورهای ثروتمند اروپا مواجه شد. حتی اندکی بعد یک طرح مالی از سوی بانک مرکزی اروپا برای مقابله با پیامدهای اقتصادی پیشنهاد شد که در فرایند تصویب با اختلاف مواجه و ناکام ماند (صباغیان، ۱۳۹۹: ۱۴۳).

۶- کووید ۱۹ و محرک‌های مالی اقتصادهای بزرگ برای احیای رونق اقتصادی

پاندمی کووید ۱۹ تهدیدی جدی برای ثبات مالی است. ویژگی‌های بحران اقتصادی کووید ۱۹ با سایر بحران‌ها متفاوت است. بحران مالی سال ۲۰۰۸ باعث ایجاد اختلال در واسطه‌گری مالی شد که طبیعتاً دارای ویژگی تورم‌زا بود. بحران کنونی ترکیبی از شوک‌های طرف تقاضا و طرف عرضه است. چنین بحرانی نتیجه رفتار ناامیدانه مصرف‌کنندگان و سرمایه‌گذاران و از طرفی ناشی از ممنوعیت فعالیت‌ها است. بدون شک، در دوره بحران مالی، نیاز به یک واکنش جسورانه سیاست پولی است. در دوره بحران اقتصادی پاندمی مشخص نیست چگونه بانک‌های مرکزی با موفقیت می‌توانند محرک‌های پولی و مالی را در زمان رکود ارائه دهند. این بخش قصد دارد درک کند که چگونه اقتصادهای بزرگ در مناطق اصلی ارز سیاست‌های پولی و مالی خود را برای پاسخ به بحران‌های اقتصادی ناشی از همه‌گیری تغییر دادند.

پاسخ فدرال رزرو به رکود اقتصادی ناشی از همه‌گیری متفاوت از بحران مالی ۲۰۰۸ بود؛ زیرا رکود اقتصادی ۲۰۲۰ از یک شوک برون‌زا ناشی می‌شد، درحالی‌که رکود اقتصادی سال ۲۰۰۸ از عوامل درون‌زا در سیستم‌های مالی و مستغلات نشئت می‌گرفت. در سال ۲۰۲۰ فدرال رزرو فضای کمتری برای استفاده از نرخ بهره سنتی داشت، زیرا نرخ‌های قبل از رکود اقتصادی در مارس ۲۰۲۰ حدود ۳/۷۵ درصد کمتر از نرخ‌های قبل از رکود اقتصادی در سال ۲۰۰۸ بود. از این رو فدرال رزرو خرید و فروش اوراق قرضه را بسیار تهاجمی‌تر دنبال کرد.

در ابتدای همه‌گیری، قیمت اوراق بسیار بی‌ثبات بود؛ اما بانک فدرال با خرید این دارایی‌ها، نقدینگی بازار را افزایش داد و به آن‌ها کمک کرد تا راحت‌تر کار کنند. این خریدها همچنین پول نقد را به اقتصاد تزریق کرد و اعتماد عمومی را به توانایی بانک فدرال برای تقویت بخش‌های مهم سیستم مالی افزایش داد. برای حمایت مستقیم‌تر از مشاغل و خانوارها، بانک فدرال رزرو، تسهیلات وام‌دهی و تأمین مالی موقتی را ارائه داد. این وام‌ها به مشاغل کوچک اجازه می‌داد تا کارگران خود را در لیست حقوق و مزایا حفظ کنند. علاوه بر این، برای حمایت از اخراج موقت، دولت فدرال قانون کمک و امداد و امنیت اقتصادی را در اواخر مارس ۲۰۲۰ تصویب کرد. علاوه بر این، همه‌گیری رابطه منحصربه‌فرد و پیچیده‌ای را بین بانک مرکزی و دولت فدرال آشکار کرد. این دو در اولین مرحله همه‌گیری، پشتیبانی قوی و هماهنگ پولی و مالی را ارائه دادند. این تعامل پررنگی را احیاء کرد که آیا این هماهنگی نقطه عطفی به نفع تئوری مدرن پولی است؟ طرف‌داران نظریه مدرن پولی بر این باورند که دولت‌هایی که پول خود را ایجاد و چاپ می‌کنند در معرض خطر تورم نیستند. آن‌ها معتقدند که با همکاری بانک مرکزی، دولت می‌تواند عرضه پول را تا زمانی که اقتصاد به اشتغال کامل برسد، افزایش دهد.

در این زمان دولت نباید به افزایش هزینه‌ها ادامه دهد؛ زیرا این امر منجر به تورم می‌شود؛ اما منتقدان این تئوری بر این نکته تأکید دارند که عرضه بیش‌ازحد پول می‌تواند منجر به کاهش ارزش پول داخلی شود. از طرف دیگر، خطر بی‌ثباتی بازارهای ارز باعث می‌شود تا سرمایه‌گذاران در فروش سرمایه‌های ارزی خود برای دارایی‌هایی دیگر شتاب کنند (Meyer and Caporal, 2021:4).

شیوع کووید ۱۹ در اواخر فوریه و اوایل مارس ۲۰۲۰ یک شوک اقتصادی بی‌نظیر را در اروپا به وجود آورد که نیاز به یک واکنش فوری و قاطع سیاست مالی داشت تا از دائمی شدن اثرات بحران در حوزه یورو جلوگیری کند. بانک مرکزی اروپا سیاست‌های زیادی را برای حمایت از اتحادیه اروپا در هنگام شیوع همه‌گیری در حوزه یورو اعمال کرده که بسیاری از آن‌ها مشابه سیاست‌های فدرال

رزرو است. در گام نخست بانک مرکزی اروپا، با حفظ نرخ بهره در حد صفر، وام‌ها را مقرون‌به‌صرفه نگه داشته است. در گام دوم، بانک مرکزی اروپا، شرایط گرفتن وام از بانک‌های کوچک را تسهیل کرد. به‌عنوان مثال بانک مرکزی اروپا استانداردهای خود را برای وثیقه‌هایی که از بانک‌ها می‌خواهد را کاهش داده است. به طور موقت لیست دارایی‌هایی را که بانک‌ها می‌توانند به‌عنوان وثیقه استفاده کنند را گسترش داده است و در تعیین ارزش این دارایی‌ها سخت‌گیری کمتری می‌کند. نهایتاً بانک مرکزی اروپا از طریق همکاری بین‌المللی ثبات مالی را حفظ می‌کند. از آنجاکه تقاضای مشتریان برای دارایی‌های ارزی ممکن است در زمان عدم اطمینان گسترش یابد، بانک مرکزی اروپا خطوط مبادله ارزی موجود را با بانک‌های مرکزی سراسر جهان فعال کرده تا اطمینان حاصل شود که بانک‌ها ارز کافی دارند (Cos, 2021:9).

آنچه واکنش همه‌گیری حوزه یورو را منحصربه‌فرد می‌کند، تلاش‌های هماهنگ و هدفمند بانک مرکزی اروپا و اتحادیه اروپا است. در فوریه ۲۰۲۱ شورای اتحادیه اروپا بودجه ۱/۸۲۴ تریلیون یورویی را تحت عنوان بسته بهبودی تصویب کرد. این ابزار جدیدی است که به کشورهای عضو کمک می‌کند تا سرمایه‌گذاری عمومی و اصلاحات پس از همه‌گیری را افزایش دهند. با این تفاسیر می‌توان گفت در مواجهه با یک بحران فراگیر اقتصادی و مالی، استفاده موقت از سیاست‌های متعارف و غیرمتعارف پولی و مالی مدنظر قرار گرفته است (Fernandez, 2020:1401).

دولت چین نیز سیاست‌های مالی انبساطی گسترده‌ای را به اجرا درآورده است. دولت یک بسته محرک ۵۰۶ میلیارد دلاری را تا فوریه ۲۰۲۰ به اجرا گذاشت و به‌واسطه آن هدف‌گذاری برای کسری بودجه دولت را تا ۳/۶ درصد تولید ناخالص داخلی افزایش داد. این رقم برای سال ۲۰۱۹، ۲/۸ درصد بود. چین همچنین برای تحریک بخشی به فعالیت‌های اقتصادی، نرخ مالیات بر ارزش افزوده را برای کالاها و خدمات مشخص کاهش داد. بانک مرکزی چین نیز پوشش حمایتی مالی خود را از طریق کاهش نرخ‌های بهره، تسهیل در پرداخت وام‌ها و تزریق نقدینگی به بانک‌ها گسترش داد. در این حال صندوق بین‌المللی پول برآورد کرده است که تدابیر مالی اعلام شده توسط دولت چین برای احیای رشد اقتصادی، معادل ۴/۱ درصد تولید ناخالص داخلی این کشور است (CRS report, 2021: 100). مطابق گزارش مؤسسه تحقیقاتی کنگره ایالات متحده، چین به مدد این سیاست‌های محرک اقتصادی، در ژوئن ۲۰۲۰، به‌عنوان نخستین کشور بزرگی ظاهر شد که توانست رشد اقتصادی‌اش را پس از شیوع کرونا، دوباره از سر گیرد. دولت چین نرخ رشد اقتصادی این کشور را در سه‌ماهه دوم ۲۰۲۰ معادل ۳/۲ درصد و در سه‌ماهه سوم این سال، ۴/۹ درصد اعلام کرد. اگرچه اقتصاد این کشور همچنان از رکود در مصرف داخلی، رشد آهسته در بازارهای اصلی صادراتی و اتکا به هزینه‌های دولت و صادرات برای احیای رشد اقتصادی‌اش رنج می‌برد (CRS report, 2021: 100).

نتیجه

پاندمی کرونا همچنان رویکرد تهاجمی و ماهیت جهش‌یافته خود را حفظ کرده و بازیگران ملی و بین‌المللی در کشف روش درمان قطعی و رویکرد مهارکننده ناموفق هستند. مقاله حاضر باهدف درک پیامدهای این اپیدمی بر اقتصاد سیاسی بین‌المللی، شاخص‌های مهم اقتصاد سیاسی جهان را مورد بررسی قرارداد تا به این پرسش پاسخ دهد که پاندمی کووید ۱۹ چگونه بر ارکان نظم نهادی در حوزه اقتصاد سیاسی بین‌المللی تأثیر گذاشته است؟ در راستای پاسخ به این پرسش، یافته‌ها نشان داد که پاندمی کووید ۱۹ به اختلال گسترده در ارکان نظم نهادی اقتصاد بین‌المللی منجر شده و به فاصله حدود ده سال از بحران مالی و اقتصادی سال ۲۰۰۸، بار دیگر ابهام‌های عمده‌ای را درباره پایداری و کارآمدی نظم اقتصادی بین‌المللی موجود به وجود آورده است.

شوک عظیم این پاندمی، شاخص‌های مهم اقتصاد سیاسی بین‌المللی را تحت تأثیر قرار داده است. دولت‌ها برای حفظ جان شهروندانشان مجبور به وضع مقررات جدید شده‌اند. این اقدامات احتیاطی بر بخش‌های مختلف اقتصاد جهانی تأثیر منفی گذاشته و موجب جزیره‌ای شدن اقتصاد شده است. برنامه‌های محدودسازی در حوزه عرضه و تقاضا، تعمیق فقر را به دنبال داشته است. قطع همکاری اقتصادی در سطح بین‌الملل به‌واسطه وضعیت مبهم ناشی از این بیماری و نتایج آن، اقتصاد جهانی را در سراسیمی سقوط قرار داده و زنجیره وابستگی متقابل را متزلزل کرده است. علاوه بر این، کاهش حجم تجارت و سرمایه‌گذاری‌های مستقیم خارجی و کاهش

سطح انتقال وجه ناشی از اشتغال نیروی کار و تعمیق شکاف میان شمال و جنوب، پرده دیگری از وابستگی متقابل کشورها است که به دنبال گسترش این پاندمی در حال تضعیف است. به عبارتی، پاندمی کووید ۱۹ نشان داد که وابستگی متقابل در شرایطی تهدید برای کشورها است.

فراتر از این جنبه‌های مشترک بحران، شواهد موجود حاکی از آن است که شماری از کشورها و مناطق، عملکرد بهتری در مقایسه با دیگران در زمینه مقابله با تبعات این بحران از خود نشان داده‌اند. اقتصادهای شرق آسیا به‌ویژه چین که بیماری از آنجا به دیگر نقاط سرایت کرد، به مدد تدابیر کارآمد دولت و همراهی عمومی، به‌سرعت وارد فاز مدیریت بحران شدند و این امر به آن‌ها امکان داد از سه‌ماهه دوم سال ۲۰۲۰، دوباره رونق و رشد را به اقتصادهای خود بازگردانند و حتی تا حدود زیادی، جریان عادی فعالیت‌های اقتصادی و اجتماعی را از سر بگیرند. این در حالی است که دو قطب دیگر اقتصاد جهانی در حوزه اروپا و امریکای شمالی، در همین زمان بیشتر به ورطه تبعات اقتصادی و اجتماعی پاندمی کشیده شدند. این بازیابی سریع و تا حد زیادی خارج از انتظار قدرت‌های شرق آسیا، یک‌بار دیگر پس از بحران مالی و اقتصادی سال ۲۰۰۸، کارآمدی بیشتر تدابیر شرق آسیایی و چینی را در مقابله با بحران‌های عمیق اقتصادی در بستر اقتصاد جهانی امروز از خود به نمایش گذاشت.

به مدد این تحولات، امروز قدرت‌های شرق آسیایی در حوزه تولید، تجارت، رشد اقتصادی، جریان‌های سرمایه‌گذاری بین‌المللی و رویه‌های نهادی مقابله با شوک‌های بزرگ اقتصادی، کارآمدتر و موفق‌تر از رقبای غربی خود رفتار می‌کنند. برای نتیجه‌گیری درباره سمت سوی میان‌مدت و درازمدت این تحولات همچنان به زمان و مطالعات بیشتری نیاز است. اما با میزانی از احتیاط می‌توان گفت خط سیر تحولات کنونی، می‌تواند جایگاه و توانمندی قدرت‌های بزرگ اقتصادی را در حوزه‌های مهم نظم اقتصاد بین‌المللی، در مسیر برجسته‌تر کردن قدرت‌های شرق آسیایی متحول نماید.

منابع

- سلیمی، حسین (۱۳۸۶)، *نظریه‌های گوناگون درباره جهانی‌شدن*، تهران: انتشارات سمت.
- مسعود نیا، حسین، ابراهیمی، علی، رضازاده، مجتبی. (۱۳۹۶). اقلیم کردستان عراق و جمهوری اسلامی ایران در عصر وابستگی متقابل؛ فرصت‌ها و چالش‌ها. فصلنامه علمی تحقیقات سیاسی و بین‌المللی، ۹(۳۳)، ۲۶-۵۰.
- صباغیان، علی. (۱۳۹۹). *تأثیر بحران کرونا بر همبستگی اتحادیه اروپا*. پژوهش‌های راهبردی سیاست، ۹(۳۳)، ۱۲۵-۱۵۶.

- Aaron, B. (2020). *Coronavirus and Climate Change*, Harvard T.H. Chan, <https://www.hsph.harvard.edu/c-change/subtopics/coronavirus-and-climate-change/>
- Aberth, J. (2010). *Confronting Famine, War, Plague, and Death in the Later Middle Ages*, London: Routledge.
- Asian Development Bank (2020). Asian Development Outlook 2020, Special Topic: "The Impact of the Coronavirus Outbreak, Available Online At: <https://think-asia.org/bitstream/handle/11540/11615/ado2020-highlights.pdf?sequence=1>.
- Caroline, F. (2021). Global trade rebound suggests some lessons of COVID-19 are being learned, <https://trade4devnews.enhancedif.org/en/op-ed/global-trade-rebound-suggests-some-lessons-covid-19-are-being-learned>.
- CRS In Focus (2021). China's Economy: Current Trends and Issues, by Karen M. Sutter and Michael D. Sutherland, Available Online At: <https://sgp.fas.org/crs/row/IF11667.pdf>.
- CRS report (2021). Global Economic Effects of COVID-19, Updated July 9. Available online At: CRS report (2021) Global Economic Effects of COVID-19 Updated July 9.
- European Central Bank (2020). *ECB announces €750 billion Pandemic Emergency Purchase Programme (PEPP)*, Available Online At: https://www.ecb.europa.eu/press/pr/date/2020/html/ecb.pr200318_1~3949d6f266.en.html http://hdr.undp.org/site/default/files/covid-19_and_human_development_0.pdf.

- International Labor Organization (2020). COVID-19 and the world of work”, Available Online At [.https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/-dcomm/documents/briefingnote/wcms_740877.pdf](https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/-dcomm/documents/briefingnote/wcms_740877.pdf).
- International Monetary Fund (2020), IMF Executive Board Approves Immediate Debt Service Relief for 25 Eligible Low-Income Countries, Available Online At :<https://www.imf.org/en/News/Articles/2020/04/16/pr20165-board-approves-immediate-debt-service-relief-for-25-eligible-low-income-countries>.
- Jonatan Echebarria Fernández (2020). A Critical Analysis on the European Union’s Measures to Overcome the Economic Impact of the COVID-19 Pandemic, Insight, Available Online At: <https://www.europeanpapers.eu/en/europeanforum/critical-analysis-european-union-measures-overcome-economic-impact-covid19>.
- Krishnan, M. (2020). COVID-19 and Gender Equality: Countering the Regressive Effects . Retrieved from Mckinsey Global Institute : Available Online At <https://www.mckinsey.com/featured-insights/future-of-work/covid-19-and-gender-equality-countering-the-regressive-effects>.
- Noel, D. J. (2020). *The Economic Impact of the Black Death*, Institute for International Economic Policy.
- Philip, J. (2020). Coronavirus: Worst Economic Crisis since 1930s Depression, IMF Says”, Available Online At: <https://www.pjam.esfs.com/coronavirus-worst-economic-crisis-since-1930s-depression-imf-says/>.
- Rashmi, G. (2020). Covid-19: Impact on Global Economics, *Amity Journal of Computational Sciences (AJCS)*, volume 4.
- Rushe, D. (2020). Coronavirus has Widened America’s Vast Racial Wealth Gap, Study Finds. Retrieved February 2, 2021, from The Guardian: Available Online At <https://www.theguardian.com/us-news/2020/jun/19/coronavirus-pandemic-billionaires-racial-wealth-gap>.
- Stiglitz, J. E. & Rashid , H. (2020). “Which Economic Stimulus Works?”, Available Online At [.https://www.project-syndicate.org/commentary/stimulus-policies-must-benefit-real-economy-not-financial-speculation-by-joseph-e-stiglitz-and-hamid-rashid-2020-06](https://www.project-syndicate.org/commentary/stimulus-policies-must-benefit-real-economy-not-financial-speculation-by-joseph-e-stiglitz-and-hamid-rashid-2020-06).
- Trade and Development (2019). “Financing a global green new deal” United Nations Conference on Trade and Development (UNCTAD), 2019, 25th of September: Available Online At: <https://unctad.org/press-material/trade-and-development-report-2019-financing-global-green-new-deal-0>.
- Trade and Development Update (2020). “The coronavirus shock: A story of another global crisis foretold and what policymakers should be doing about it” United Nations Conference on Trade and Development, Available Online At: https://unctad.org/system/files/official-document/gds_tdr2019_update_coronavirus.pdf.
- UN Environment Programme (2021). Preventing the next pandemic: Zoonotic diseases and how to break the chain of transmission, Available Online At: <https://www.unep.org/news-and-stories/statements/preventing-next-pandemic-zoonotic-diseases-and-how-break-chain>.
- UNCTAD (2020b). World Investment Report 2020: International Production Beyond the Pandemic. United Nations. Available Online At: <https://unctad.org/en/pages/PublicationWeb.aspx?publicationid=2769>.
- UNCTAD (2020c). Global Investment Trends Monitor, No. 36, October 2020. Available Online At: <https://unctad.org/press-material/unctad-global-investment-trends-monitor-ndeg36UNDP>, “COVID-19 and Human Development: Assessing the Crisis, Envisioning the Recovery”.
- UNCTAD (2020). Commission on Science and Technology for Development, twenty-third session, Available Online At: <https://unctad.org/meeting/commission-science-and-technology-development-twenty-third-session-virtual-informal-meeting>.
- UNICEF (2021). COVID-19 and the Looming Debt Crisis, Available Online At: https://www.unicef-irc.org/publications/pdf/Social-spending-series_COVID-19-and-the-looming-debt-crisis.pdf.
- United Nations (2021). The Impact of the COVID-19 Pandemic on Trade and Development: Transitioning to a New Normal, , Available Online At: <https://unctad.org/webflyer/impact-covid-19-pandemic-trade-and-development-transitioning-new-normal>.

World Bank (2020). "World Bank Group Launches First Operations for COVID-19 (Coronavirus) Emergency Health Support, Strengthening Developing Country Response," Available Online At: <https://www.worldbank.org/en/news/press-release/2020/04/02/world-bank-group-launches-first-operations-for-covid-19-coronavirus-emergency-health-support-strengthening-developing-country-responses>.